

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки **Костик Емілії Романівни** на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо її рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертаційного дослідження затверджена протоколом № 2 засіданням Вченої ради Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України 31.01.2019 року.

Слухали:

Доповідь здобувачки ступеня доктора філософії Костик Е.Р. по дисертації на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, та методологію дослідження, охарактеризувала об'єкт та предмет дослідження, виклала основні наукові положення та висновки, що виносяться на захист та вказав науково-практичну значущість роботи.

Костик Е.Р. зазначила, що у дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняній цивілістичній доктрині досліджено інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, генезу правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, джерела правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві та колізійні прив'язки, а також особливості суб'єктного складу інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, форми реалізації репродуктивних прав у сфері сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Запропоновано авторське визначення поняття сурогатного материнства як послуги, яку надає потенційним батькам сурогатна мати, з огляду на відсутність чіткої дефініції цього поняття у джерелах міжнародного приватного

права з подальшим його закріпленням на законодавчому рівні, який регулюватиме всі юридичні аспекти інституту сурогатного материнства.

У розділі 1 проаналізовано генезу правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, джерела міжнародного приватного права та колізійні прив'язки. Що своєю чергою дало змогу виділити історію розвитку правового регулювання сурогатного материнства у міжнародному приватному праві та встановити наявність чи відсутність правового регулювання цього виду репродуктивної технології національним законодавством держав і встановити плюралізм цього правового регулювання та потребу законодавчого закріплення, що регулював би прогалини у законі і чітко встановив колізійні прив'язки.

Також класифіковано вищезгадане правове регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві шляхом виокремлення низки держав, які дозволяють альтруїстичне (некомерційне) сурогатне материнство, які забороняють будь-який вид сурогатного материнства, які дозволяють комерційне сурогатне материнство, законодавство яких не регулює сурогатне материнство. Для проведення ефективного дослідження дисертаційної роботи, визначено країни, які дозволяють сурогатне материнство для іноземців та колізійне регулювання.

Доведено, що при укладенні договору сурогатного материнства має застосовуватися колізійна прив'язка місця укладання договору, особливості якої потрібно враховувати при укладенні відповідних договорів, адже в окремих із них, передбачена юридична відповідальність за надання послуг сурогатної матері.

Встановлено, що походження дитини, особливості вибору місця проживання визначатимуться особистим законом батьків.

Окрім того, встановлено, що право на продовження свого роду за допомогою сурогатного материнства, зокрема в концепції ідеї трансгуманізму, є вираженням рівного і вільного доступу до методик допоміжних

репродуктивних технологій, що закріплене у Доповіді Міжнародної конференції у понятті репродуктивних прав людини.

Встановлено, що гуманним є те, що люди, які з різних причин втратили свою репродуктивну функцію, бажаючи мати своїх генетично споріднених дітей, звертаються за допомогою до новітніх технологій та надбань у галузі медицини, у тому числі застосовуючи сурогатне материнство.

У розділі 2 досліджено та встановлено правовий статус суб'єктів інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. Доведено, що суб'єктами правовідносин з приводу цього виду репродуктивних технологій є потенційні батьки та сурогатна матір, а також запропоновані авторські вимоги щодо цих суб'єктів.

На основі аналізу правових норм міжнародного приватного права надана авторська дефініція сурогатної матері, згідно з якою – це жінка, яка за добровільною згодою та на основі укладеного договору про сурогатне материнство із потенційними батьками, шляхом імплементації ембріона або заплідненої яйцеклітини на основі біоматеріалу потенційних батьків, надає послугу сурогатного материнства останнім для реалізації їхніх репродуктивних прав.

Доведено, що чоловік сурогатної матері не є учасником програми сурогатного материнства та, відповідно, не може бути стороною цього договору. Тож, від нього вимагатиметься лише добровільна нотаріально посвідчена письмова згода на проходження його дружиною програми сурогатного материнства у якості сурогатної матері.

Досліджено права та їх гарантії, обов'язки суб'єктів правовідносин у сфері сурогатного материнства. Встановлено, що спільною гарантією як для батьків-замовників, так і сурогатної матері є дотримання учасниками програми сурогатного материнства конфіденційності на всіх етапах її проходження.

На основі правової природи інституту сурогатного материнства, учасники цього виду допоміжних репродуктивних технологій користуються загальноприйнятими медичними правами та, зважаючи на національне

законодавство країни проведення програми сурогатного материнства, низкою соціальних прав і гарантій.

Проаналізовано правовий статус дитини, народженої в результаті застосування сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. Наголошено на важливості дотримання державами, особливо, які забороняють сурогатне материнство, статті 2 Конвенції про права дитини, яка закріплює повагу та забезпечення всіх прав дитини Державою-учасницею без будь-якої дискримінації, особливо в контексті її народження та походження.

Отримала подальшого розвитку полеміка щодо неоднозначного трактування норм Конвенції про права дитини і Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при розгляді Європейським судом з прав людини справ у сфері сурогатного материнства, що стосувалися найкращого визнання інтересів дітей, народжених у результаті застосування цього методу репродуктивних технологій, та встановлення батьківства щодо них.

Досліджено особливості визнання дитини, народженої у результаті транскордонного сурогатного материнства. Встановлено, що низка держав для визнання цієї дитини вимагає рішення суду про встановлення факту родинних відносин країни, в якій надавалися послуги сурогатної матері. Також досліджено особливості набуття батьківських прав генетичною матір'ю згідно із законодавством Франції у випадку транскордонного сурогатного материнства, відповідно до якого ці права набуваються потенційною матір'ю шляхом усиновлення. В контексті дослідження визнання дитини, народженої в результаті транскордонного сурогатного материнства, проаналізовано низку рішень національних судів та Європейського суду з прав людини для практичного застосування наукової роботи.

Встановлено, що норми діючого законодавства не завжди відповідають інтересам дитини, народженої в результаті застосування сурогатного материнства, та не забезпечують належного захисту прав цих дітей. На основі вищезазначеного запропоновано затвердити уніфіковані міжнародно-правові стандарти для належного захисту правового статусу дітей, народжених у

результаті застосування програми сурогатного материнства. А також закріпити вимоги до батьків-замовників, сурогатної матері та їхнього правового статусу в програмі сурогатного материнства.

Особливу увагу у *розділі 3* приділено формам реалізації репродуктивних прав у сфері сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. Надано авторську дефініцію договору про сурогатне материнство та встановлено, що це договір про надання послуги сурогатного материнства, який укладається між потенційними батьками та сурогатною матір'ю, а також досліджено і встановлено предмет цього договору шляхом авторського тлумачення.

Досліджено та встановлено момент укладення договору про сурогатне материнство, його строк дії, взаємні права та обов'язки сторін цього договору, відповідальність за неналежне виконання чи невиконання умов договору про сурогатне материнство сторонами, а також встановлено, що ніхто не може зобов'язати сурогатну матір перервати вагітність незалежно від колізійно-правового чи іншого регулювання цих відносин. Умова про можливість встановлення обов'язку перервати вагітність сурогатної матері є нікчемною.

Обґрунтовано можливість встановлення договором про сурогатне материнство умови щодо заборони переривання вагітності сурогатною мамою, за винятком медичних показань незалежно від застосування особистого та колізійного регулювання.

Досліджено, що особистим законом фізичної особи регулюються правові наслідки виконання договору про сурогатне материнство за участю іноземного елемента. У випадку заборони чи встановлення юридичної відповідальності за послуги сурогатної матері закордоном особистим законом фізичної особи, у договорі про сурогатне материнство зазначається інформація про правові наслідки виконання цього договору з іноземним елементом, а також на первинній консультації надається вся достовірна правова інформація для повного розуміння іноземними громадянами відповідальності з приводу своїх дій.

Запропоновано, що договір про сурогатне материнство обов'язково має містити розділ про відповідальність сторін за його невиконання чи неналежне виконання і звичайно форс-мажорні обставини, такі як введення воєнного стану на території держави, в якій проживає сурогатна матір.

Запропоновано, що поняття «ціна договору» має міститися у договорі про сурогатне материнство комерційного характеру надання послуг, а у некомерційному вживають «відшкодування витрат сурогатній матері».

Доведено, що репродуктивні клітини є об'єктами цивільних прав, тобто вони являються матеріально обмеженим в цивільному обороті об'єктом цивільних правовідносин в контексті концепції уречевлення.

Запропоновано, що до форм реалізації репродуктивних прав інституту сурогатного материнства належить кріоконсервація гамет та ембріонів, так звана «програма відкладеного батьківства».

Зазначено, що використання біоматеріалу особи посмертно можливе за наявності її письмової нотаріально посвідченої згоди, за винятком випадків раптової смерті цієї особи, у випадку вчинення нею конклюдентних дій, що свідчать про її намір надати цю згоду.

Запропоноване авторське визначення поняття «біологічний заповіт» – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо її кріоконсервованого біологічного матеріалу із зазначенням повіреної особи, яка має право на його витребування та використання вказаного біологічного матеріалу відповідно до умов біологічного заповіту.

Обґрунтовано доцільність доповнити Закон України «Про міжнародне приватне право» статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом.

Основні положення дисертаційної роботи, сформовані власні висновки, авторські пропозиції та дефініції можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях та навчальному процесі, а також у правотворчій, правозастосовній діяльності.

Авторські теоретичні висновки наукового дослідження дали змогу сформулювати власні пропозиції щодо удосконалення міжнародного правового регулювання інституту сурогатного материнства шляхом законодавчого закріплення, що своєю чергою регулюватиме всі юридичні аспекти цього виду репродуктивних технологій.

По завершенню доповіді Костик Е.Р. присутніми були поставлені такі **запитання:**

Кандидат юридичних наук Венецька М.В.:

В дисертації ви вказуєте, сурогатне материнство – це особливий вид послуги, як ви зазначаєте – послуга сурогатного материнства, а також здійснюєте аналіз медичної послуги. Обґрунтуйте свою думку з огляду правового регулювання медичної послуги в Основах законодавства України про охорону здоров'я, відповідно до якого, послуга з медичного обслуговування населення (медична послуга) - послуга, у тому числі реабілітаційна, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я, реабілітаційним закладом або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником.

Відповідь на запитання: Дякую за ваше доречне запитання. Дозвольте надати відповідь на нього з огляду на власні переконання, якими я керувалася при написанні дисертації. Так, дійсно, в Основах законодавства України про охорону здоров'я, акцентується увага, що медичну послугу може надавати заклад охорони здоров'я, реабілітаційний заклад або фізична особа - підприємець, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики. Говорячи, про інститут сурогатного материнства, окремий вид послуги, варто приділити увагу Наказу МОЗ № 787, згідно із яким, показаннями для проведення сурогатно материнства є, власне, безпліддя. Коли ми говоримо про

саму процедуру сурогатно материнства, тобто перенесення ембріона в матку сурогатної матері; кріоконсервація невикористаних ембріонів; діагностика вагітності; спостереження за перебігом вагітності, зрозуміло як із вище згаданого Наказу, так із Основ законодавства України про охорону здоров'я, що зазначені дії виконуються лікарем в медичній установі, що являється медичною послугою. Проте, актуальним питанням залишається правовий статус сурогатної матері та її дії щодо виношення та народження дитини з біологічного матеріалу потенційних батьків у зв'язку із безпліддям одного з подружжя.

У дисертації я використовувала наукове дослідження науковиці А.А. Герц, яка у своїй дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг», вказала, що особливістю послуги є те, що вона невіддільна від особи послугонадавача.

З огляду на вищевказане, здійснюючи своє наукове дослідження, я дійшла наступного висновку, що медична послуга - це фактичні дія або комплекс дій лікаря, медичної установи або конкретної особи, обумовлені послугоотримувачем на підставі домовленості з цією особою.

Отже, якщо звернутися до дефініції медичної послуги Основ законодавства України про охорону здоров'я, стосовно сурогатного материнства:

- процедура відбувається у медичному закладі медичними працівниками, що відповідає зазначеному закону – це медична послуга;

- дії сурогатної матері – окрема послуга сурогатного материнства, оскільки виношує та народжує дитину не лікар, а сурогатна матір під його наглядом.

З огляду на специфічність суб'єкта сурогатного матері у правовідносинах сурогатного материнства, її дії являються послугою сурогатного материнства, а не медичною послугою, оскільки згідно з Основами законодавства України про охорону здоров'я, медичну послугу може надавати фізична особа лише у випадку, якщо вона зареєстрована та одержала в установленому законом

порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики.

Кандидат юридичних наук Венецька М.В.:

У підрозділі 2.2. Статус дітей, народжених у результаті застосування сурогатного материнства у міжнародному приватному праві та визнання батьківства над ними, ви вказуєте на існування проблеми щодо свідочів про народження дітей. Поясніть, будь ласка, яку саме проблему ви маєте на увазі? Оскільки в українських свідочах про народження дітей зазначаються генетичні батьки без згадки про сурогатну матір.

Відповідь на запитання:

Дякую за влучне запитання. Дозвольте надати аргументовану відповідь.

У вказаному підрозділі я зазначаю, що проблемним питанням є проведення визнання дитини, народженої в результаті застосування програми сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, особливо у випадках, коли правовідносини ускладнені іноземним елементом. Я вважаю, що державна реєстрація цієї дитини нерозривно пов'язана з проблемою встановлення батьківства, що своєю чергою потребує комплексного дослідження.

З приводу правового регулювання державної реєстрації дитини, народженої в результаті сурогатного материнства в Україні, на сьогоднішній день є належно регульовано, оскільки в ст. 123 СК України, встановлене походження такої дитини, а також у Правилах державної реєстрації актів цивільного стану деталізовано саму процедуру, що не можна сказати про інші країни.

Власне, проблема виникає не згідно українського законодавства з приводу статусу дітей, народжених в результаті цього виду ДРТ, а в державах потенційних батьків, а це, у свою чергу зачіпає права та інтереси сурогатної матері, громадянки України. Проблема полягає у визнанні українських свідочів

про народження цих дітей закордоном, з огляду на відмінне від українського зарубіжного законодавства.

Для прикладу, відповідно до законодавства ФРН, для оформлення батьківських прав заявників щодо їхньої дитини з урахуванням забезпечення якнайкращих інтересів дитини, необхідно рішення компетентного суду України, яке б встановлювало юридичний факт батьківства заявників щодо їхньої дитини. Рішення суду України про встановлення юридичного факту батьківства заявників щодо їхньої дитини є єдиним документом, який необхідний для оформлення батьківських прав на території ФРН.

В результаті, сурогатна матір вимушена брати участь при розгляді такої категорії справи судом, надавати пояснення. Тобто, виконавши свою послугу із сурогатного материнства, вона ще змушена брати участь в судовому процесі.

Окрім того, суди встановлюють вже встановлений факт, що не передбачено чинним ЦПК України.

З метою вирішення цієї проблеми, я запропонувала в дисертації, що за участю іноземного елемента у відносинах сурогатного материнства, до правового статусу дітей, народжених у результаті застосування цього виду ДРТ застосовують колізійну прив'язку особистого закону потенційних (генетичних) батьків.

А, для того, щоб закріпити це законодавчо – в пропозиції внесення змін до ЗУ «Про міжнародне приватне право» - для зрозумілості всіх учасників проходження сурогатного материнства.

Кандидат юридичних наук Венецька М.В.:

У дисертації ви пропонуєте доповнити Закон України “Про міжнародне приватне право” статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом. Обґрунтуйте, будь ласка, доцільність внесення таких змін.

Відповідь на запитання:

Дякую за ваше слухне запитання.

З огляду на предмет мого наукового дослідження, (інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві), відповідно і запропоновано внести зазначені вами зміни. Тому що, на сьогоднішній день, повторююся, немає законодавчо закріплених норм, що повною мірою регулюють всі юридичні аспекти, (про що я власне і зазначала в одній із своїх наукових статей), особливо у правовідносинах, ускладнених іноземним елементом.

Отже, з метою належного правового регулювання правовідносин сурогатного материнства з іноземним елементом, я вважаю, що доцільно доповнити Закон України “Про міжнародне приватне право” статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом.

Кандидат юридичних наук Венецька М.В.:

У дисертації ви зазначаєте, що договір про сурогатне материнство є непоіменованим договором, а потім, ви пишете, що цей договір є договором про надання послуги сурогатного материнства. Поясніть, будь ласка, свою думку.

Відповідь на запитання:

Дякую, шановна Марино Віталіївно, за ваше влучне запитання.

Дозвольте надати відповідь. Як мною вказано у дисертаційному дослідженні, згідно доктрини цивільного права України, договори поділяються на поіменовані та непоіменовані. Окрім того, ЦК України передбачає свободу договору. Таким чином, з огляду на чинне законодавство України, договір про сурогатне материнство є власне непоіменованим договором.

За своєю правовою природою, договір про сурогатне материнство – є договором про надання послуг. Згідно поділу договорів про надання послуг, договір про сурогатне материнство є договором про надання фактичних послуг.

В результаті наукового дослідження я дійшла висновку, зазначений договір - є договором про надання фактичних послуг, надавши чітку дефініцію:

Договір про сурогатне материнство - це договір про надання послуги сурогатного материнства сурогатною матір'ю потенційним батькам, відповідно до умов якого сурогатна матір за добровільною згодою та домовленістю між потенційними батьками згідно з умовами договору про сурогатне материнство шляхом імплементації ембріона або заплідненої яйцеклітини на основі біоматеріалу потенційних батьків надає послугу сурогатного материнства останнім для реалізації їхніх репродуктивних прав.

Севрюкова І.Ф.:

Скажіть, яким чином ви пропонуєте регулювати правовідносини сурогатного материнства з іноземним елементом? Це має бути який нормативно-правовий акт чи закон?

Відповідь на запитання:

Дякую за доречне запитання. З огляду на предмет мого дисертаційного досліджування я пропоную внести відповідні зміни у ЗУ «Про міжнародне приватне право».

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – доктора юридичних наук, професора, професора кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка **Юркевича Ю.М.** У висновку науковий керівник звернув увагу на ґрунтовну теоретичну підготовку здобувачки, а також на глибоке розуміння нею як теоретичних, так і практичних проблем правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. На думку наукового керівника дисертація **Костик Е.Р.** «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» є структурно і логічно завершеним науковим дослідженням, актуальним як у теоретичному, так і у практичному аспектах, виконаним з метою розв'язання сучасних проблем правового регулювання інституту

сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. Враховуючи доцільність комплексного дослідження інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, а також недосконалість існуючого правового регулювання цих відносин за участю іноземного елемента в умовах євроінтеграційних процесів та оновлення цивільного законодавства України, тема дисертаційної роботи є актуальною.

Робота виконана за логічно побудованою структурою та базується на конкретному фактичному матеріалі. Вказані обставини не лише посилюють актуальність дослідження, але і підвищують його практичну значимість. Робота складається з трьох розділів, її зміст повністю відповідає обраному об'єкту та предмету дослідження та базується на вдалому поєднанні аналізу норм національного законодавства України, актів Європейського Союзу, цивільного законодавства зарубіжних країн, судової практики та широкого кола вітчизняних та зарубіжних наукових праць.

Мета і завдання, поставлені в дисертації, в цілому досягнуті. А саме, дисертанткою ретельного досліджено генезу правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, що дало змогу зробити висновок про те, що цей вид ДРТ зазнавав сильного впливу «церковної моралі» та канонічних норм на світське право, про що свідчить відсутність правового регулювання явищ, схожих на сурогатне материнство в Середньовічній Європі. Проте із розвитком медицини та біотехнологій, на явища сурогатного материнства можна натрапити наприкінці ХХ століття, що зумовило в окремих державах, а також на міжнародному рівні формування законодавства, яке регулювало зазначені суспільні відносини. Станом на сьогоднішній день, інститут сурогатного материнства не у всіх державах є законодавчо врегульованим, особливо за участю іноземного елемента, тож, це правове явище потребує подальшого дослідження, систематизації наявного масиву нормативно-правових актів національного законодавства, актів Європейського союзу, законодавства держав членів ЄС та інших країн, а також відповідної судової практики.

У роботі дисертанткою досліджено правову природу інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, досліджено джерела правового регулювання інституту сурогатного материнства, охарактеризовано особливості правового регулювання суб'єктного складу інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, з'ясовано статус дітей, народжених у результаті застосування сурогатного материнства у міжнародному приватному праві та особливості визнання батьківства над ними, досліджено договірні форми реалізації інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, проаналізовано заповіт та інші форми реалізації репродуктивних прав інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, сформульовано чисельні, змістовні та науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Серед найбільш вагомих результатів, які вирізняються науковою новизною та мають теоретичне та практичне значення, доцільно, зокрема, зазначити про такі:

- 1) дисертанткою зроблено висновок, що при укладенні договору сурогатного материнства за участю іноземного елемента має застосовуватися колізійна прив'язка місця укладання договору, особливості якої потрібно враховувати при укладенні відповідних договорів, адже в окремих із них, передбачена юридична відповідальність за надання послуг сурогатної матері;
- 2) запропонована авторська дефініція договору про сурогатне материнство, згідно із якою – це договір про надання послуги сурогатного материнства потенційним батькам, відповідно до умов якого сурогатна матір, за добровільною нотаріально посвідченою згодою та домовленістю між потенційними батьками відповідно до умов договору про сурогатне материнство шляхом імплементації ембріона або заплідненої яйцеклітини на основі біоматеріалу потенційних батьків, надає послугу сурогатного материнства

- останнім для реалізації їхніх репродуктивних прав;
- 3) досліджено, що походження дитини, особливості вибору місця проживання визначатимуться особистим законом потенційних батьків. У випадку заборони чи встановлення юридичної відповідальності за послуги сурогатної матері закордоном особистим законом фізичної особи, у договорі про сурогатне материнство зазначають інформацію про правові наслідки виконання цього договору з іноземним елементом, а також на первинній консультації надають всю достовірну правову інформацію для повного розуміння іноземними громадянами відповідальності з приводу своїх дій;
  - 4) зроблено висновок, що договірні правовідносини сурогатного материнства регулюються законом держави, на території якої укладається та виконується договір про сурогатне материнство, про що зазначається у договорі про сурогатне материнство;
  - 5) обґрунтовано доцільність доповнити Закон України “Про міжнародне приватне право” статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом;
  - 6) зроблено висновок з приводу колізійного регулювання постмортальної репродукції у сфері сурогатного материнства щодо біологічного заповіту за участю іноземного елемента: регулювання, складання, скасування біологічного заповіту керуватиметься правом України, а з приводу особистого закону спадкодавця доцільно врахувати право його держави щодо регулювання як постмортальної репродукції, так і сурогатного материнства;

При роботі над дисертацією Костик Е.Р. підтвердила глибокі знання цивільного права та суміжних галузей права, здатність осмислювати і шукати шляхи розв’язання складних сучасних проблем в досліджуваній галузі, знаходити підходи удосконалення законодавчого регулювання і практичного функціонування цієї сфери в Україні, запозичення кращого досвіду правового

регулювання інституту сурогатного материнства за участю іноземного елемента у європейських країнах, країнах Північної Америки тощо.

Потрібно відмітити, що результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій сфері та навчальному процесі при викладанні низки курсів та спецкурсів.

Основні результати роботи відображено у 4 наукових фахових статтях, серед яких 1 – в іноземному виданні в одній із країн Європейського Союзу, а також апробовані за результатами участі у 4-ох науково-практичних заходах із публікацією тез доповідей.

Авторка не просто вивчала позиції науковців щодо питань, пов'язаних із інститутом сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, а й критично аналізувала їх, інколи спростовуючи окремі думки та аргументуючи власну точку зору. Сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів з метою усунення прогалин у законодавчому регулюванні досліджуваних відносин.

Е.Р. Костик успішно дотримала усіх вимог навчання в аспірантурі на відділі проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, належно виконала індивідуальний навчальний план та індивідуальний план наукової роботи.

Дисертаційна робота Костик Емілії Романівни на тему «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні, що відповідає вимогам п. 5-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. За своїм науковим рівнем і потенціалом Емілія Романівна КОСТИК заслуговує на присудження їй за результатами захисту дисертації ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Після цього слово було надано:

Старшому науковому співробітнику відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, кандидату юридичних наук, старшому науковому співробітнику – **Венецькій М.В.**

Виступаюча зазначила, що актуальність теми дисертаційного дослідження Е.Р. Костик не викликає сумнівів зважаючи на те, що в Україні інститут сурогатного материнства є не врегульований на законодавчому рівні, зокрема, за участю іноземного елемента.

Отже, теоретичні напрацювання у цій сфері затребувані доктриною цивільного права.

Дисертаційна робота Е.Р. Костик на тему «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» характеризується продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Авторка показала себе принциповою, вдумливою, уважною до деталей науковицею.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, мають достатній ступінь обґрунтованості, що засвідчує опрацювання дисертанткою в повній мірі відповідного емпіричного матеріалу, наукових праць вчених, нормативно-правових актів України, судових рішень.

Академічність дисертаційного дослідження Е.Р. Костик підкреслює й те, що дисертанткою досліджено не тільки інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, а також і посмертну репродукцію.

Ґрунтовною є методологічна основа дослідження Е.Р. Костик, яка використала у роботі широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, зокрема, порівняльно-правовий (компаративістський), узагальнення та аналізу судової практики, правового моделювання, тлумачення правових норм, формально-логічний тощо. Провідним спеціальним методом

дослідження став саме формально-правовий метод, який використовувався при формулюванні пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення існуючого законодавства в сфері правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, що становить необхідний рівень наукової новизни дисертаційного дослідження Е.Р. Костик. Залежно від завдань дослідження використання тих чи інших методів дослідження у дисертації було комбінованим, що сприяло комплексному та всебічному аналізу цивільно-правових відносин сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Дисертація Е.Р. Костик за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації є логічною і послідовною, що дозволило знайти відповіді на поставлені завдання, об'єкту та предмету дослідження та складається з вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання успішно виконані.

У дисертації Е.Р. Костик на підставі проведеного системного наукового дослідження висунуто і обґрунтовано низку наукових ідей та теоретично-практичних конструкцій, сукупність і достатній рівень розробки яких дозволяють кваліфікувати цю працю як самостійне та завершене наукове дослідження.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що викладені в дисертації положення, узагальнення та висновки можна використати у:

– *нормотворчій діяльності* – для удосконалення правового регулювання цивільних відносин, що виникають на підставі договору сурогатного материнства тощо;

– *правозастосовній діяльності* – у діяльності судів при здійсненні правосуддя, з метою узагальнення судової практики тощо;

– *науково-дослідній діяльності* – як наукова та методологічна основа для подальших досліджень проблематики правового регулювання відносин сурогатного материнства ускладнених іноземним елементом;

– *навчальному процесі* – викладачами та студентами при викладанні дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», «Міжнародне приватне право», при підготовці підручників та навчальних посібників, робочих програм, навчальних матеріалів для студентів навчальних закладів України, студентами та аспірантами під час проведення науково-дослідної роботи.

Дисертація Е.Р. Костик є самостійною науковою працею, містить отримані особисто дисертанткою нові результати в галузі науки цивільного права, які спрямовані на вирішення проблем правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві тощо. Сформульовані положення та висновки є результатами особистих досліджень дисертантки.

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 4-х статтях, з яких 3 статті опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття – у іноземному періодичному виданні країни Чехії, та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Важливим елементом дисертації Е.Р. Костик є запропоновані нею змістовні та ґрунтовні пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України (Додаток Г).

Підтримуючи висновки авторки викладенні у дисертації, до дисертації можна висловити і деякі зауваження і побажання: 1. Переглянути доцільність внесення змін до ЗУ «Про міжнародне право». 2. Усунути пунктуаційні розбіжності у тексті дисертації.

Проте висловлені зауваження загалом не применшують наукової цінності результатів дисертаційного дослідження. Дослідження є завершеним, цілісним, обґрунтованим, самостійним, має високий теоретичний рівень і практичне значення.

Аналіз змісту дисертації дозволив встановити відсутність текстових запозичень без посилання на джерело (плагіату).

На переконання виступаючої дисертаційне дослідження Е.Р. Костик на тему «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його авторка – Е.Р. Костик заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Після цього слово було надано:

Старшому науковому співробітнику відділу, к.ю.н., доц. **Севрюкові І.Ф.**

Виступаюча зазначила, що тема дисертаційного дослідження є досить дискусійною, особливо через призму ставлення церкви є не цілком прийнятною. Адже, як висловилася виступаюча, вона повністю підтримує позицію грекокатолицької церкви щодо ставлення до цього виду репродуктивних технологій, який полягає в тому, що сурогатне материнство суперечить гідності жінки, єдності шлюбу та гідності прокреації людської особи. З огляду на це, виступаюча дійшла висновку, що з теологічних міркувань, досліджувати інститут сурогатного материнства у міжнародному праві є аморальним для сприйняття суспільством, особливо жінками. Також звернула увагу дисертантки на

конкретизації колізійного регулювання відносин сурогатного материнства за участю іноземного елемента.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Метою дослідження дисертантка поставила - комплексне вивчення законодавчого та колізійного регулювання правовідносин сурогатного материнства, ускладнених іноземним елементом та вироблення на цій основі пропозицій щодо його удосконалення.

Мета дослідження достатньо вдало деталізується відповідними завданнями. Аналіз виконаної дослідницької праці та анотації до неї дає підстави стверджувати, що поставлені завдання виконанні, а мета дисертації досягнута.

У проведеному дослідженні обґрунтовано і сформульовано положення і висновки, які є новими для науки цивільного права і виносяться на захист:

уперше:

- зроблено висновок, що при укладенні договору сурогатного материнства за участю іноземного елемента має застосовуватися колізійна прив'язка місця укладання договору, особливості якої потрібно враховувати при укладенні відповідних договорів, адже в окремих із них, передбачена юридична відповідальність за надання послуг сурогатної матері;
- запропонована авторська дефініція договору про сурогатне материнство, згідно із якою – це договір про надання послуги сурогатного материнства потенційним батькам, відповідно до умов якого сурогатна матір, за добровільною нотаріально посвідченою згодою та домовленістю між потенційними батьками відповідно до умов договору про сурогатне материнство шляхом імплементації ембріона або заплідненої яйцеклітини на основі біоматеріалу потенційних батьків, надає послугу сурогатного материнства останнім для реалізації їхніх репродуктивних прав;
- досліджено, що походження дитини, особливості вибору місця проживання визначатимуться особистим законом потенційних батьків.

У випадку заборони чи встановлення юридичної відповідальності за послуги сурогатної матері закордоном особистим законом фізичної особи, у договорі про сурогатне материнство зазначають інформацію про правові наслідки виконання цього договору з іноземним елементом, а також на первинній консультації надають всю достовірну правову інформацію для повного розуміння іноземними громадянами відповідальності з приводу своїх дій;

- зроблено висновок, що договірні правовідносини сурогатного материнства регулюються законом держави, на території якої укладається та виконується договір про сурогатне материнство, про що зазначається у договорі про сурогатне материнство;
- обґрунтовано доцільність доповнити Закон України “Про міжнародне приватне право” статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом;
- зроблено висновок з приводу колізійного регулювання постмортальної репродукції у сфері сурогатного материнства щодо біологічного заповіту за участю іноземного елемента: регулювання, складання, скасування біологічного заповіту керуватиметься правом України, а з приводу особистого закону спадкодавця доцільно врахувати право його держави щодо регулювання як постмортальної репродукції, так і сурогатного материнства;

удосконалено:

- підходи щодо класифікації держав у контексті законодавчої регламентованості процедур сурогатного материнства на: країни, у яких дозволено альтруїстичне (некомерційне) сурогатне материнство; країни, які дозволяють комерційне сурогатне материнство; країни, законодавство яких не регулює сурогатне материнство; країни, які забороняють будь-який вид сурогатного материнства;
- удосконалено визначення поняття “біологічний заповіт” як особистого розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо її

- кріоконсервованого біологічного матеріалу із зазначенням повіреної особи, яка має право на його витребування та використання зазначеного біологічного матеріалу відповідно до умов біологічного заповіту;
- трактування репродуктивних прав людини в контексті ідей гуманізму та трансгуманізму – кожна людина має рівний і вільний доступ до методик ДРТ та має право на продовження свого роду за допомогою сурогатного материнства, зокрема; гуманним є те, що люди, які з різних причин втратили свою репродуктивну функцію, бажаючи мати своїх генетично споріднених дітей, послуговуються допомогою новітніх технологій та надбань у галузі медицини, зокрема сурогатним материнством;
  - поняття репродуктивних клітин, відповідно до якого такі є об'єктами цивільних прав, тобто є матеріальним обмеженням у цивільному обороті об'єктом цивільних правовідносин у контексті концепції уречевлення;
  - доповнення норми Цивільного кодексу України приписами, які визначають поняття та особливості складення біологічних заповітів.

набули подальшого розвитку:

- положення щодо доцільності легалізації комерційного сурогатного материнства для іноземців, оскільки на момент дослідження, держав, які дозволяють цей вид сурогатного материнства, невелика кількість, проте попит на цей вид ДРТ зростає;
- розвиток правової природи договору про сурогатне материнство як договору про надання послуг сурогатного материнства сурогатною матір'ю потенційним батькам;
- дослідження постмортальної репродукції в інституті сурогатного материнства з огляду на недосконалість норм міжнародного приватного права у сфері регулювання посмертної репродукції.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані дисертанткою у дисертації, в тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни в частині «удосконалено» та «дістали подальшого розвитку», мають

належний рівень наукової обґрунтованості. Цього дисертантка досягнула за рахунок вдалої постановки проблем, використанні загально - і конкретно-наукових методів: зокрема, *узагальнення, індукції, діалектичний, аналізу та синтезу, моделювання, історико-правовий, порівняльно-правовий*, тощо. Ці та інші методи наукового дослідження використані дисертанткою у взаємозв'язку. Основні результати дисертації викладено дисертанткою у 8 публікаціях, з яких 3 публікації опубліковано у фахових виданнях України з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття – у зарубіжному виданні, та 4 тезах доповідей на науково-практичних міжнародних та всеукраїнських конференціях. У цих публікаціях достатньо повно відображені всі розділи дисертаційної роботи, вони вийшли в світ задалегідь. Дослідження дисертантки має теоретико - прикладний характер. Позитивним є й те, що в дисертації дисертанткою при дослідженні інституту сурогатного материнства в міжнародному приватному праві проведено порівняльне дослідження відповідних норм цивільного законодавства України, що регулюють договір банківського вкладу, з відповідними нормами цивільного законодавства багатьох країн ЄС та інших іноземних держав тощо.

Що стосується значення дисертації для науки цивільного права, то, на наш погляд, висновки, що містяться у дисертації, можуть бути сприйняті та використані в подальших дослідженнях та розробки питань у сфері зобов'язального, договірної та міжнародного приватного права. Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретичних проблем правового регулювання зобов'язальних відносин, що виникають на підставі договору про сурогатне материнство; у нормотворчій – для подальшого вдосконалення ЦК України та інших нормативно-правових актів, зокрема й під час рекодифікації цивільного законодавства України на сучасному етапі; у правозастосовній сфері – під час розгляду судами судових справ, у процесі вивчення та узагальнення судової практики судами України, у навчальній діяльності – під час підготовки

відповідних розділів підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів, викладання цивільного права, відповідних спеціальних курсів у закладах освіти юридичного спрямування та на юридичних факультетах університетів. Таким чином, результати наукового дослідження дисертантки можуть бути використані при вирішенні широкого кола проблем наукового, правозастосовного та навчально-виховного характеру і саме в цьому полягає їх практична значущість. Текстуальних запозичень без посилань або інших порушень вимог академічної доброчесності, опонентом не виявлено. Основні положення дослідження Костик Емілії Романівни викладені в анотації до дисертації.

Таким чином, ознайомлення з дисертацією Костик Е.Р. дає підстави зробити висновок, що вона відповідає вимогам, встановленим до змісту та оформлення дисертації на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

В обговоренні дисертаційного дослідження також взяли участь:

- старший науковий співробітник відділу, к.ю.н. Севрюкова І.Ф., яка звернула увагу на ґрунтовну теоретичну підготовку дисертантки, а також на глибоке розуміння нею як теоретичних, так і практичних проблем правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. На її думку, дисертація Костик Е.Р. являє собою цілісну і завершену роботу, вирізняється концептуальністю дослідження, практичною значущістю одержаних результатів, незважаючи на скептичне ставлення церкви до цього виду репродуктивних технологій.

Враховуючи вищевикладене, дисертація Костик Е.Р. на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії;

- доктор юридичних наук, професор, провідний спеціаліст Короєд С. О., який зазначив, що зроблені здобувачкою висновки та пропозиції сприятимуть

подальшим науковим дослідженням, а також можуть бути використанні при удосконаленні актів законодавства України, що регулюють відносини, що виникають у проходженні програми сурогатного материнства за участю іноземного елемента, що дасть можливість більш ефективно застосовувати на практиці норми чинного законодавства у досліджуваній сфері, внаслідок чого вона може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії;

- старший науковий співробітник, к.ю.н., с.н.с. Трунова Г.А., яка підтримала виступаючих та зазначила, що дисертація Костик Е.Р. на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії;

- провідний науковий співробітник відділу, д.ю.н., с.н.с. Тимченко Г.П., який який підводячи підсумки обговорення підтримав виступаючих, та ще раз зазначив, що дисертація Костик Е.Р. «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
Костик Емілії Романівни «ІНСТИТУТ СУРОГАТНОГО
МАТЕРИНСТВА У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
081 - право**

1. Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Здобувачка вмотивовано та переконливо обґрунтовує актуальність та практичну необхідність опрацювання питань, що становлять предмет його

дослідження, висвітлюючи зв'язок теми дисертації з існуючими на сьогодні науковими програмами, планами та темами.

Зокрема, право на продовження свого роду належить до найважливіших та основоположних прав людини. Стрімкий розвиток медицини та технологій допомагає людям, які позбавлені репродуктивної функції, втілити свою мрію в реальність – стати батьками генетично споріднених дітей за допомогою методів допоміжних репродуктивних технологій, зокрема, шляхом проходження програми сурогатного материнства. Тож, актуальними залишається вивчення репродуктивних прав людей та їх доступ до методів допоміжних репродуктивних технологій, одним із яких є інститут сурогатного материнства.

Цей вид допоміжних репродуктивних технологій напрочуд дискусійний серед науковців, представників релігії та біоетики. Є частина прихильників інституту сурогатного материнства, а також існують і його противники.

Розвиток медицини та новітніх технологій зумовлює вдосконалення правових норм міжнародного приватного права. Зважаючи на предмет наукового дослідження, можемо констатувати, що ставлення до інституту сурогатного материнства протягом останніх років у законодавців різних держав значно змінилося.

Деякі держави, в яких дозволений комерційний вид сурогатного материнства з метою уникнення “сурогатного туризму” у зв'язку із виникненням низки скандалів, дозволили цей вид допоміжних репродуктивних технологій виключно для громадян своєї держави. У деяких країнах, які дозволяють інститут сурогатного материнства, в тому числі і на комерційній основі як для своїх громадян, так і для іноземців, на жаль, на сьогоднішній день відсутнє чітке правове регулювання цих правовідносин, ускладнених іноземним елементом.

Окрім того, єдиним правовим регулятором у цих держав є підзаконно-нормативні акти, що своєю чергою ускладнює визначення правового статусу учасників програми сурогатного материнства та не забезпечує належний захист їхніх прав та інтересів. У цьому випадку ефективним правовим механізмом,

який може забезпечити дотримання законності у цій сфері, є договір про сурогатне материнство, проте всіх обставин у ньому належно передбачити неможливо, що зумовлює неоднаковий судовий розгляд порушених прав та інтересів сторін, особливо, якщо ці договірні відносини ускладнені іноземним елементом. Отже, постає низка питань з приводу правового регулювання цих правовідносин, наслідків виконання договору про сурогатне материнство для іноземного елемента, якщо цей вид допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) заборонений на території держави його походження або місця проживання, визначення правового статусу дитини, народженої в результаті сурогатного материнства та ін.

Також існують держави, законодавство яких не передбачає та не забороняє цей вид ДРТ, що зумовлює виникнення явища “правового вакууму”, особливо в частині визнання батьківства щодо дітей, народжених у результаті застосування програми сурогатного материнства. З огляду на це, авторка вважає, що актуальність теми нашого наукового дослідження полягає у детальному вивченні правових норм у сфері сурогатного материнства та колізійному регулюванні у правовідносинах, ускладнених іноземним елементом.

Роботу виконано в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України в межах теми науково-дослідної роботи відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права: «Забезпечення виконання зобов’язань у цивільному праві України: проблеми теорії і практики» реєстраційний номер Р12 0119U102874 (термін 2020–2022 рр.), планової науково-дослідної теми «Проблеми правового регулювання цивільних відносин в повоєнний час» реєстраційний номер РК 0122U201164 (термін 2023-2025 рр.).

2. Мета і завдання дисертаційного дослідження

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз законодавчого та колізійного регулювання правовідносин сурогатного материнства,

ускладнених іноземним елементом та вироблення на цій основі пропозицій щодо його удосконалення.

Мету дослідження конкретизовано у таких завданнях:

- провести загальнотеоретичну характеристику інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- розглянути генезу правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- проаналізувати джерела правового регулювання інституту сурогатного материнства;
- визначити історіографію і методологію дослідження інституту сурогатного материнства;
- дослідити правовий статус учасників інституту сурогатного материнства у відносинах з іноземним елементом;
- вивчити особливості правового регулювання суб'єктного складу інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- розглянути статус дітей, народжених у результаті сурогатного материнства, у міжнародному приватному праві;
- визначити форми реалізації репродуктивних прав у сфері сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- опрацювати договірні форми реалізації інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- дослідити заповіт та інші форми реалізації репродуктивних прав інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві;
- розробити пропозиції щодо удосконалення реалізації репродуктивних прав інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

3. Об'єкт, предмет та теоретико-методологічна база дисертаційного дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Предметом дослідження є інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці вітчизняних та іноземних учених, зокрема Ф. М. Абдула, С. І. Ачманд, А. Алграні, С. Кехілл, Д. Гріфітс, Н. Асгеірссон, А. Багчі, Д. Банделлі, Й. Соурдуріес, І. Кюррі-Сумнер, В. Дж. Вонк, П. А. Еверетт, С. Флорессу, Дж. Слот-Ніелсен, П. Гербер, А. М. Герман, С. Джеффорд, І. Нашілоні-Долев), С. Счісктанз, Н. Коффеман, С. Р. Латам, С. Ніазі, Дж. Стролл, А. Ю. Бабаскіна, С. Б. Булеци, І. Я. Верес, А. І. Гелеш, А. А. Герц, А. П. Головащук, С. К. Даниленко, О. Л. Дзюбенко, І. А. Діковської, К. О. Ільющенкової, О. О. Кот, Я. Р. Марко, І. Я. Сенюти, Є. А. Полянської, Г. П. Тимченко, Н. М. Квіт, А. С. Коломієць, Р. А. Майданик, М. О. Михайлів, Ю. В. Коренги, Н. Кузнєцової, Т. П. Попович, Д. О. Пугач, О. В. Розгон, В. І. Чечерського, А. Й. Француз та ін.

Варто згадати, що окремим аспектам цієї проблематики присвячені дисертаційні роботи Ю. В. Коренги “Договір сурогатного материнства в сімейному праві України” (2014 рік), А. А. Герц “Договірні зобов’язання у сфері надання медичних послуг” (2016 рік), А. П. Головащук “Цивільно-правове регулювання відносин, пов’язаних із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій” (2017 рік), К. О. Ільющенкової “Право на донорство в цивільному праві України” (2018 рік), Я. Р. Марко “Реалізація права на репродукцію методом сурогатного материнства: теоретико-правове дослідження” (2018 рік), Н. М. Квіт “Цивільно-правові форми створення та використання біобанків в Україні” (2020 рік) та ін.

Серед зарубіжних науковців варто згадати про дисертації П. А. Еверетт “Реляційний захист сурогатного материнства» (“Relational Defence of Surrogate Motherhood”) (2011 рік, Дарем), Дж. Стролл “Сурогатне материнство та юридичне батьківство. Шведське право в порівняльному контексті. Сурогатне материнство та законне батьківство” (“Surrogacy Arrangements and Legal Parenthood Swedish Law in a Comparative Context. Surrogacy Arrangements and Legal Parenthood”) (2013 рік, Упасала), Неллеке Р. Коффеман “Морально

чутливе питання та транскордонне переміщення в ЄС. Справи щодо репродуктивних питань та юридичне визнання одностатевих стосунків” (“Morally sensitive issuan and cross-border movement in the EU. The cases of reproductive matters and legal recognition of same-sex relationships”) (2015, Ляйден), С. І. Ачманд “Права дітей у міжнародному комерційному сурогатному материнстві: вивчення проблем з погляду прав дитини та публічного міжнародного права прав людини” (“Children's Rights in International Commercial Surrogacy: Exploring the challenges from a child rights, public international human rights law perspective”) (2018 рік, Ляйден).

Позаяк питання дослідження власне сурогатного материнства у міжнародному приватному праві в умовах оновлення цивільного законодавства України досі залишаються актуальними та потребують подальшого вивчення.

Методи дослідження. Відповідно до мети, поставлених завдань, особливостей об’єкта та предмета дослідження у дисертаційній роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Серед загальнонаукових використано такі методи: *узагальнення, індукції, діалектичний, аналізу та синтезу, моделювання.*

Метод узагальнення використано під час загального аналізу законодавства країн, у яких сурогатне материнство дозволене, заборонене або взагалі законодавством не передбачене. Також цей метод проявляється протягом всього дисертаційного дослідження у пропозиції уніфікувати регулювання всіх юридичних аспектів інституту сурогатного материнства.

Метод індукції застосовано у підрозділі 3.1, у якому проведено аналіз договірних форм реалізації інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві на основі аналізу окремих складових договору про сурогатне материнство та особливостях його укладання. Окрім того, метод допоміг сформулювати загальні вимоги та засади, які мають застосовуватися при укладенні та складанні договору про сурогатне материнство загалом.

За допомогою *діалектичного методу* проаналізовано плюралізм думок щодо інституту сурогатного материнства, його різне правове регулювання у

міжнародному приватному праві, рішення ЄСПЛ, які по-різному тлумачили норми Конвенції про захист прав людини та її основоположних свобод у контексті застосування методу сурогатного материнства, судову практику держав, які також неоднаково вирішували спір щодо визнання батьківства над дитиною, народженою у результаті сурогатного материнства.

Метод аналізу та синтезу допоміг з'ясувати правову природу інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. Також важливу роль цей науковий метод відіграв при дослідженні договірних форм реалізації інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Метод моделювання допоміг надати власні пропозиції з приводу запобігання сурогатного туризму, ефективності укладання договору про сурогатне материнство, охорони інтересів учасників програми сурогатного материнства, а також вирішенню проблеми визнання дітей, народжених у результаті застосування цього виду ДРТ державами, в яких заборонений інститут сурогатного материнства.

Серед спеціальних методів наукового дослідження ми використали такі: *історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний (догматичний), системний, герменевтичний.*

Історико-правовий метод застосовано більшою мірою в підрозділі 1.1, в якому досліджено генезу правового регулювання інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві. За допомогою нього хронологічно досліджено історіографію вивчення цього методу ДРТ у міжнародному приватному праві та встановлено актуальність дослідження станом на сьогоднішній день.

Порівняльно-правовий метод як основний метод наукової роботи дисертантки допоміг проаналізувати переваги, недоліки та прогалини у міжнародному приватному правовому регулюванні інституту сурогатного материнства держав з питань правомірності застосування цього виду репродуктивних технологій та його наслідків для учасників, визнання батьківства щодо дитини, народженої в результаті сурматеринства, визнання

державою таких дітей у випадку, якщо потенційні батьки скористалися послугами сурогатної матері за кордоном, вимоги щодо сурогатної матері, відповідальність суб'єктів цього виду ДРТ, у разі, якщо сурогатне материнство в країні їхнього походження чи перебування заборонене. Велику роль порівняльно-правовий метод відіграв у дослідженні колізійних прив'язок, коли правовідносини інституту сурогатного материнства ускладнені іноземним елементом.

За допомогою *формально-юридичного (догматичного) методу* проаналізовано зміст міжнародних приватних правових норм у контексті інституту сурогатного материнства.

Системний підхід допоміг розглядати інститут сурогатного материнства як правове явище реалізації репродуктивних прав, а також визначення його залежності від системних змін у правових нормах та суспільстві.

Використання *герменевтичного методу* дало змогу дослідити та проаналізувати не лише норми права, нормативно-правові акти, які регулюють інститут сурогатного материнства, наукові статті, дисертації науковців, які досліджували цей вид ДРТ, а також матеріали біоетики, медицини, Біблію, Коран. Завдяки дослідженню та аналізу вищезгаданої інформації за допомогою цього наукового методу об'єктивно визначено правову природу інституту сурогатного материнства, його генезу, особливості правового регулювання у різних державах світу, ставлення релігії та біоетики до цього виду ДРТ. Застосування герменевтичного методу забезпечило адекватне тлумачення інституту сурогатного материнства у міжнародних приватних правових нормах, дослідження яких було предметом наукової роботи.

4. Наукова новизна дисертаційного дослідження, теоретична та практична цінність одержаних результатів

Наукова новизна полягає у тому, що вперше на дисертаційному рівні проведено комплексне науково-теоретичний аналіз інституту сурогатного материнства у міжнародному приватному праві та вироблено на цій основі

пропозиції щодо удосконалення правового регулювання цього інституту, а також виокремлено особливості регулювання цих відносин, ускладнених іноземним елементом в Україні.

Наукову новизну одержаних результатів відображено у висновках та рекомендаціях, а саме:

уперше:

- зроблено висновок, що при укладенні договору сурогатного материнства за участю іноземного елемента має застосовуватися колізійна прив'язка місця укладання договору, особливості якої потрібно враховувати при укладенні відповідних договорів, адже в окремих із них, передбачена юридична відповідальність за надання послуг сурогатної матері;
- запропонована авторська дефініція договору про сурогатне материнство, згідно із якою – це договір про надання послуги сурогатного материнства потенційним батькам, відповідно до умов якого сурогатна матір, за добровільною нотаріально посвідченою згодою та домовленістю між потенційними батьками відповідно до умов договору про сурогатне материнство шляхом імплементації ембріона або заплідненої яйцеклітини на основі біоматеріалу потенційних батьків, надає послугу сурогатного материнства останнім для реалізації їхніх репродуктивних прав;
- досліджено, що походження дитини, особливості вибору місця проживання визначатимуться особистим законом потенційних батьків. У випадку заборони чи встановлення юридичної відповідальності за послуги сурогатної матері закордоном особистим законом фізичної особи, у договорі про сурогатне материнство зазначають інформацію про правові наслідки виконання цього договору з іноземним елементом, а також на первинній консультації надають всю достовірну правову інформацію для повного розуміння іноземними громадянами відповідальності з приводу своїх дій;

- зроблено висновок, що договірні правовідносини сурогатного материнства регулюються законом держави, на території якої укладається та виконується договір про сурогатне материнство, про що зазначається у договорі про сурогатне материнство;
- обґрунтовано доцільність доповнити Закон України “Про міжнародне приватне право” статтею 48. Колізійне регулювання відносин сурогатного материнства з іноземним елементом;
- зроблено висновок з приводу колізійного регулювання постмортальної репродукції у сфері сурогатного материнства щодо біологічного заповіту за участю іноземного елемента: регулювання, складання, скасування біологічного заповіту керуватиметься правом України, а з приводу особистого закону спадкодавця доцільно врахувати право його держави щодо регулювання як постмортальної репродукції, так і сурогатного материнства;

удосконалено:

- підходи щодо класифікації держав у контексті законодавчої регламентованості процедур сурогатного материнства на: країни, у яких дозволено альтруїстичне (некомерційне) сурогатне материнство; країни, які дозволяють комерційне сурогатне материнство; країни, законодавство яких не регулює сурогатне материнство; країни, які забороняють будь-який вид сурогатного материнства;
- удосконалено визначення поняття “біологічний заповіт” як особистого розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті щодо її кріоконсервованого біологічного матеріалу із зазначенням повіреної особи, яка має право на його витребування та використання зазначеного біологічного матеріалу відповідно до умов біологічного заповіту;
- трактування репродуктивних прав людини в контексті ідей гуманізму та трансгуманізму – кожна людина має рівний і вільний доступ до методик ДРТ та має право на продовження свого роду за допомогою сурогатного материнства, зокрема; гуманним є те, що люди, які з різних причин

втрапили свою репродуктивну функцію, бажаючи мати своїх генетично споріднених дітей, послуговуються допомогою новітніх технологій та надбань у галузі медицини, зокрема сурогатним материнством;

- поняття репродуктивних клітин, відповідно до якого такі є об'єктами цивільних прав, тобто є матеріальним обмеженням у цивільному обороті об'єктом цивільних правовідносин у контексті концепції уречевлення;
- доповнення норми Цивільного кодексу України приписами, які визначають поняття та особливості складення біологічних заповітів.

набули подальшого розвитку:

- положення щодо доцільності легалізації комерційного сурогатного материнства для іноземців, оскільки на момент дослідження, держав, які дозволяють цей вид сурогатного материнства, невелика кількість, проте попит на цей вид ДРТ зростає;
- розвиток правової природи договору про сурогатне материнство як договору про надання послуг сурогатного материнства сурогатною матір'ю потенційним батькам;
- дослідження постмортальної репродукції в інституті сурогатного материнства з огляду на недосконалість норм міжнародного приватного права у сфері регулювання посмертної репродукції.

5. Наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, повнота опублікування результатів дисертації

Основні наукові результати дисертації висвітлені в 8 публікаціях, які повністю відображають зміст проведеного наукового дослідження, а також суть викладених у ньому практичних висновків та рекомендацій. За результатами наукових розвідок, дисертанткою було опубліковані наступні наукові доробки.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Плекан Е. Р. Цивільно-правове регулювання інституту сурогатного материнства у зарубіжних державах та в Україні: компоративний аналіз.

Evropský politický právní diskurz. 2019. № 6. С. 148–155.

2. Костик Е. Р. Транскордонне сурогатне материнство: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 37–41. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.06>.
3. Костик Е. Р. Законодавство України про сурогатне материнство: сучасний стан та перспективи розвитку. *Юридичний вісник*. 2021. № 5. С. 123–129. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i5.2255>.
4. Костик Е. Р. Правова природа договору про сурогатне материнство. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 71. С. 125–130. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.20>.
5. Плекан Е. Р. Окремі аспекти договірної регулювання інституту сурогатного материнства: міжнародний та вітчизняний досвід. Громадянське суспільство в Україні: проблеми забезпечення правотворчої діяльності : Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 5–6 квітня 2019 р. Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 115–118.
6. Плекан Е. Р. Інститут сурогатного материнства: історико-правовий аспект. Проблеми приватного права в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу : збірник матеріалів науково-практичного семінару. 4 жовтня 2019 року (м. Львів) / за заг. ред. І. В. Красницького, Ю. М. Юркевича. Львів : ГАЛИЧ-ПРЕС, 2019. С. 123–128.
7. Костик Е. Р. Проблеми регулювання відносин щодо визнання батьківства над дітьми, народженими у результаті застосування сурогатного материнства у міжнародному та вітчизняному праві. Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 10–11 квітня 2020 р.). Одеса : ГО “Причорноморська фундація права”, 2020. С. 51–54.
8. Костик Е. Р. Законодавче регулювання статусу дітей, народжених внаслідок сурогатного материнства: вітчизняний та міжнародний досвід. П’яті Таврійські юридичні наукові читання : матеріали міжнародної

науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 травня 2020 р. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 196–199.

6. Структура дисертації, логіка викладу її основних частин та обсяг дисертаційного дослідження

Структура дисертації обумовлена об'єктом, предметом, метою і завданнями дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

7. Особистий внесок здобувачки

Дисертація виконана Костик Е.Р. самостійно. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень авторки. У дисертації ідеї та розробки належать авторці. Усі положення новизни, що виносяться на захист, та висновки, зроблені у цій дисертації, апробовані та опубліковані авторкою одноособово.

8. Характеристика особистості здобувачки

Костик Емілія Романівна народилася 06 липня 1994 р. в м. Львові.

У 2018 році закінчила навчання в Львівському національному університеті імені Івана Франка та отримала диплом магістра М18 №024626 від 31.01.2018р. за спеціальністю «Право» та здобула кваліфікацію юриста.

У період грудень - березень 2018 року працювала юристом у ТОВ «Центральне медіа».

З квітня 2019 по квітень 2021 року працювала помічником адвоката в адвокатському об'єднанні «Юридична компанія «Шульц-Київ».

16 листопада 2021 року отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 002286, виданого Радою адвокатів Львівської області та по сьогоднішній день займається практичною адвокатською діяльністю.

З квітня 2023 року є Заступницею Голови Комітету цивільного права та процесу Ради адвокатів Львівської області.

З 2018 року є аспіранткою відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

9. Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість та доступність їх сприйняття і відповідають стилю науково-дослідної роботи.

За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження, виконаного Костик Е.Р., а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Костик Емілії Романівни на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Костик Емілії Романівни є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що, своєю чергою, свідчить про особистий внесок здобувачки у розвиток юридичної науки. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Костик Емілії Романівни на тему: «Інститут сурогатного материнства у міжнародному приватному праві» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

За – 6

Проти – немає

Утримались – 1

Головуючий на засіданні

Завідувач відділу відділу
проблем цивільного, трудового
та підприємницького права
Інституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

Секретар засідання

А.Ю. Бабаскін

П.С. Демченко

Бабаскіна А.Ю.
Демченко П.С.
Посвідчую
Вчений секретар Інституту
держави і права
ім. В.М. Корецького
12 лютого 2013